

Plán ÚSES v chráněných krajinných oblastech: Krok k lepší ochraně přírody

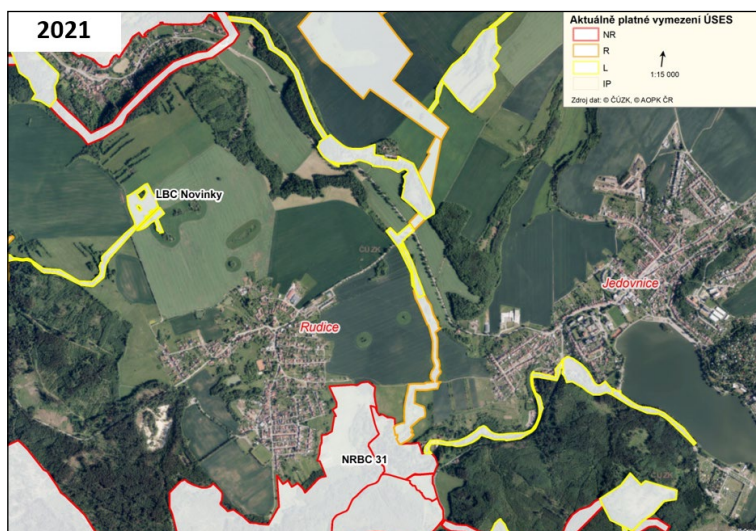
Jaromír Kosejk, Pavlína Truhlářská

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (Agentura) dlouhodobě zajišťuje aktualizaci plánů územního systému ekologické stability (ÚSES). V letech 2021–2023 realizovala projekt s názvem „Plán ÚSES v CHKO“ jehož výstupem bylo zpracování aktuálního plánu ÚSES pro 20 chráněných krajinných oblastí (CHKO) ve správě Agentury podle upraveného

metodického postupu, ve kterém byl kladen velký důraz na nové zahrnutí hodnotných přírodních nelesních biotopů do skladebných částí ÚSES. V současné době Agentura zajišťuje zpracování aktualizace plánu ÚSES pro území zbylých pět CHKO ve své správě a pro území navrhované CHKO Krušné hory.

Lom Rudice v CHKO Moravský kras. Foto Pavlína Truhlářská

Aktuálně platné vymezení ÚSES (vlevo) a jeho nový návrh (vpravo) v CHKO Moravský kras. Zdroj AOPK ČR

ÚSES jako mezioborový nástroj ochrany přírody a krajiny a územního plánování slouží z hlediska současných potřeb ochrany přírody zejména k zajištění konektivity – propojování přírodních biotopů a na ně vázaných druhů a plní mnoho dalších funkcí. K tomu je však nezbytná dostatečná hustota skladebných částí ÚSES, včetně jejich biologické hodnoty, což je klíčové zejména v intenzivně využívaných částech krajiny.

Aby mohl ÚSES plnit své funkce musí být zpracovány kvalitní podklady – plány ÚSES. Agentura dlouhodobě připravovala komplexní aktualizaci plánů ÚSES v CHKO a po překonání řady administrativních překážek mohla zahájit realizaci projektu „Plán ÚSES v CHKO“, který byl financován z Operačního programu Životní prostředí 2014–2020. V rámci projektu došlo k revizi stávající dokumentace a aktualizaci skladebných částí všech úrovní ÚSES na území 20 CHKO. Výstupem jsou plány ÚSES zpracované podle upraveného metodického přístupu.

Upravená metodika a realizace projektu

S ohledem na důležitost a vysokou odbornost prací nebyla při výběru zhotovitele rozhodující pouze nejnižší nabídnutá cena, ale byla zohledněna váhou 30 % také kvalita navrhovaného řešení. Součástí zpracovatelského týmu pak musel být i botanik, nebo geobotanik a zoolog se zaměřením na zoologii bezobratlých.

Celkem se o zakázku podělily 4 zhotovitelské týmy (Vodohospodářský rozvoj a výstavba, a. s., Ateliér Cihlář-Svoboda s. r. o., Arvita P spol. s r.o. a Roman Bukáček). Ty se musely vypořádat s notoricky známými chybami v dostupných podkladech ÚSES, včetně těch v závazných územně plánovacích dokumentacích. Výstupy prací jsou rozděleny na analytickou a návrhovou část. Samozřejmou součástí je textová, tabulková a grafická část díla s mapovými výstupy včetně vektorových dat a atributových tabulek.

Při realizaci projektu byl kladen velký důraz na zahrnutí vybraných přírodních nelesních biotopů. Jako hlavní kritérium vymezování ÚSES byl stanoven princip zohlednění aktuálního stavu krajiny a nebylo využito nevhodné dělení ÚSES na přírodní a antropogenně podmíněný. Dále nebyla uplatněna již překonaná zásada principu biogeografické reprezentativnosti, která vychází z předpokladu, že potenciálními přírodními ekosystémy na více než 95 % území České republiky jsou lesní ekosystémy, a tedy že reprezentativní biocentra musí mít vesměs podobu potenciálních lesních biocenter. V české přírodě jsou nejohroženější přírodní bezlesemé biotopy, jejichž kvalita a rozloha i přes řadu přijímaných opatření neustále klesá a je na ně vázána řada ohrožených a zvláště chráněných druhů, jejichž počet bezprostředně reaguje na aktuální stav těchto biotopů. Vymezování nových lesních biocenter v krajině mimo stávající lesní ekosystémy může mít přímý negativní vliv na předměty ochrany přírody.

Při realizaci byl tedy kladen zvláštní důraz na nové zahrnutí lučních, stepních, lesostepních a vodních ekosystémů. Došlo k doplnění mnoha druhově bohatých luk, přirozených vodních toků nebo přechodových stanovišť mezi lesy a loukami. V těchto skladebných částech ÚSES je třeba zachovat jejich různorodost a mozaikovitost. Nové lesní prvky byly navrhovány pouze při propojování stávajících přírodních lesních biotopů. V návrhové části plánu ÚSES tak vznikala nová biocentra a biokoridory, mnohdy propojených do nových větví ÚSES. Došlo k úpravě hranic již existujících lokalit, a to zejména z důvodu výrazného rozšíření cenných ploch, nebo tam, kde docházelo ke kolizi se stávajícím využitím lokality nebo k nesrovnalostem v souběhu s vymezením ÚSES v územně plánovací dokumentaci. Na lokální úrovni nově vznikla řada nových interakčních prvků. V řadě případů byl v biologicky hodnotném území vymezován ÚSES výrazně nad rámec limitujících hodnot velikostních parametrů a nedocházelo pouze ke schematickému překreslování. Zejména na plochách s vysokou ekologickou stabilitou byly limitující hodnoty velikostních parametrů násobně překročeny.

Cílem tohoto přístupu je předejít případům, kdy bylo vymezování založeno čistě na biogeografické analýze a určování potenciální bioty bez ohledu na současný stav a klíčové ekosystémy. Tento přístup v minulosti vedl například k ohrožení vzácných druhů.

Příklady rozšíření ÚSES o hodnotné nelesní lokality

V CHKO České středohoří bylo důležité zajistit vhodné propojení čedičových vrchů Raná, Oblík a Milá prostřednictvím lokálních biokoridorů. Toto propojení má zásadní význam především pro šíření organismů v intenzivně obhospodávané krajině Lounska, která představuje pro mnoho druhů významnou bariéru.

Jako řešení bylo zvoleno vymezení biokoridoru o šířce 50–200 m v podobě prostupné mozaiky biotopů, která propojuje dvě biocentra prostřednictvím skupiny na sebe navazujících maloplošných krajinných prvků, tzv. „nášlapných kamenů“. Tyto prvky tvoří střídající se zatravněné plochy a plochy s rozptýlenými výsadbami soliterních stromů a keřů. Cílem je zároveň obnova segmentů historických plužin, zjemnění krajinné mozaiky a obnova historických struktur, jejichž pozůstatky se v krajině dosud zachovaly. Vytvoření klasického biokoridoru s lesnickými výsadbami by znamenalo vytvoření další bariéry a zhoršení současného nepříznivého stavu. Naopak navržené koridory tvořené křovinami a pásy trávníků jsou cenné pro motýly, plazy, ptáky i drobné savce – většina z nich patří mezi zvláště chráněné druhy, jejichž počet se v krajině snižuje.

V CHKO Moravský kras byla nově navržena mezofilní větev, která propojuje nadregionální biocentrum 31 Josefovské údolí s prvky severně od obce Rudice, kde se nacházejí velmi cenné biotopy typické pro toto území. Do ÚSES je zahrnut bývalý lom, který má vysoký biologický potenciál. Nově byla vymezena lokální biocentra a biokoridory s mnoha menšími vodními plochami a navazujícími břehovými porosty v matici luční vegetace a polních společenstev či bylo rozšířeno lokální biocentrum Novinky.

V CHKO Železné hory došlo k významnému rozšíření ÚSES např. o cenné biotopy ovsíkových luk, acidofilních doubrav či mokřadů. V CHKO Pálava pak byla vymezena nová mezofilní větev, která zahrnuje např. polní cestu s alejemi starých stromů či extenzivní meruňkový sad. Podobné rozšíření ÚSES probíhalo i v dalších řešených CHKO.

Všechny tyto změny napomáhají zvýšit biologickou rozmanitost území tím, že propojují přírodní stanoviště do funkční sítě. Dochází k podpoře pohybu a přežívání volně žijících rostlin

a živočichů a zajišťování konektivity cenných nelesních přírodních biotopů a na ně vázaných druhů, což je zásadní zejména v době, kdy je krajina stále více ovlivněna fragmentací zejména liniovými stavbami, nevhodně lokalizovanou zástavbou či intenzivním zemědělstvím.

Výstupem jsou plány ÚSES pro jednotlivé CHKO ve smyslu vyhlášky č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění. Plány ÚSES slouží jako oborový dokument orgánů ochrany přírody a jsou moderním podkladem pro zpracování územně plánovací dokumentace, projekty ÚSES, provádění komplexních pozemkových úprav, lesní hospodářské plány a vodohospodářské plány.

Pracovní verze díla byly projednávány s orgány územního plánování, mimo jiné se všemi dotčenými krajskými úřady, odbory životního prostředí a územního plánování a s Ministerstvem životního prostředí.

Kde si data prohlédnout a stáhnout?

Mapové výstupy jsou dostupné online na portálu webgis.nature.cz (tzv. Mapomat), kde si každý uživatel může zobrazit přehledně rozčleněnou vrstvu ÚSES – podle toho, zda jde o prvek nadregionálního, regionálního nebo lokálního významu. Vidět lze také jednotlivá biocentra (klíčová území s vysokou přírodní hodnotou), biokoridory (propojovací linie umožňující pohyb druhů) nebo tzv. interakční prvky (např. remízky, meze nebo malé vodní plochy).

Kompletní data jsou k dispozici ke stažení na stránkách data.nature.cz ve formátu, který je běžně používán v geografických informačních systémech (tzv. ESRI Shapefile). Na stejném místě lze také nalézt historický podklad ÚSES z roku 1996, díky čemuž je možné porovnat vývoj přístupu k ochraně krajiny v čase.

Podrobné informace o jednotlivých datech a jejich technických parametrech jsou zveřejněny na portálu metadata.nature.cz.

Jednotná vrstva je územně analytickým podkladem pro jednotlivé úřady obcí s rozšířenou působností a krajské úřady. Vrstvu si všechny dotčené orgány státní správy mohou stáhnout z portálu uap.nature.cz.

Vrstva obsahuje metodicky sjednocené aktuální vymezení územního systému ekologické stability (ÚSES, dle § 2 vyhl. č. 395/1992 Sb.), všech hierarchických úrovní (lokální, regionální a nadregionální) a typů (biocentra, biokoridory a interakční prvky) na území 20 CHKO, kde byl projekt realizován: Beskydy, Bílé Karpaty, Blaník, Blanský les, Broumovsko, České středohoří, Český kras, Český les, Český ráj, Jeseníky, Jizerské hory, Křivoklátsko, Lužické hory, Moravský kras, Orlické hory, Pálava, Slavkovský les, Třeboňsko, Žďárské vrchy a Železné hory. Dále obsahuje hranice aktualizovaných nadregionálních biocenter napříč celou Českou republikou vymezené nad katastrálními, příp. lesnickými obrysovými mapami. Proběhla revize (ve smyslu § 3 vyhl. 395/1992 Sb.) veškeré stávající dokumentace a aktualizace vymezení skladebných částí místního, regionálního a nadregionálního ÚSES na území uvedených CHKO v návaznosti na vymezení ÚSES v sousedních katastrálních územích mimo CHKO. Plány ÚSES v CHKO byly zpracovány dle upraveného metodického postupu, ve kterém byl kladen velký důraz na biologický aspekt řešeného území. Došlo k zahrnutí hodnotných přírodních a přírodě blízkých nelesních biotopů do skladebných částí ÚSES tak, aby byla zajištěna jejich konektivita, a to včetně lokalit s potenciálem vytvoření takovýchto biotopů.

Tištěná verze všech výstupů projektu, včetně digitálních dat uložených na CD, je k dispozici k nahlédnutí v Knihovně AOPK ČR, která sídlí na adrese Kaplanova 1931/1, Praha 11 – Chodov.

Aktualizované plány ÚSES jsou kvalitním moderním výstupem náročného projektu zohledňující aktuální potřeby ochrany přírody i udržitelný rozvoj území. V návaznosti na tento projekt Agentura v současné době pokračuje v aktualizaci plánu ÚSES, kdy probíhají práce ve zbývajících 5 CHKO (Brdy, Kokořínsko – Máchův kraj, Litovelské Pomoraví, Poodří a Soutok) a pro území navrhované CHKO Krušné hory. Plány ÚSES jsou zpracovávány obdobně jako v předchozím projektu, přičemž je s ohledem na aktuální zkušenosti, potřeby ochrany přírody a závazky vyplývající pro ČR ze schváleného Nařízení pro obnovu přírody ještě více posílen biotopový přístup. ■